

Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації: інноваційний підхід / О.П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук.пр. у 2-х час. – Ч.2. / Редкол. І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. – С. 39-43.

УДК 378.14+37.03

О.П. Демченко,

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УМІННЯ СТВОРЮВАТИ ВИХОВУЮЧІ СИТУАЦІЇ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Анотація. У статті проаналізовано особливості організації вихованої роботи на засадах педагогічної інноватики. Показано діалектичність виховного процесу, яка зумовлює необхідність пошуку нових підходів до вибору методів виховання. Показано різні підходи до пояснення понять «інноватика», «технологія», «інноваційні педагогічні технології». Доведено, що створення виховних ситуацій є сучасним інноваційним методом виховання, використання якого сприяє створенню умов для саморозвитку, самореалізації особистості; забезпеченню щастя і радості дитинства. Представлено алгоритм поетапних дій під час створення виховних ситуацій.

Ключові слова: інноватика, педагогічна технологія, виховна технологія, виховні ситуації, виховуючі ситуації.

Е.П. Демченко

ФОРМИРОВАНИЕ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УМЕНИЕ СОЗДАВАТЬ ВОСПИТЫВАЮЩИЕ СИТУАЦИИ: ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД

Аннотация. В статье проанализированы особенности организации воспитанного работы на основе педагогической инноватики. Показано диалектичность воспитательного процесса, вызывает необходимость поиска новых подходов к выбору методов воспитания. Показаны различные подходы к объяснению понятий «инноватика», «технология», «инновационные педагогические технологии». Доказано, что создание воспитательных ситуаций

является современным инновационным методом воспитания, использование которого способствует созданию условий для саморазвития, самореализации личности; обеспечению счастья и радости детства. Представлен алгоритм поэтапных действий при создании воспитательных ситуаций.

Ключевые слова: инноватика, педагогическая технология, воспитательная технология, воспитательные ситуации, воспитывающие ситуации.

O.P. Demchenko

FORMATION FUTURE TEACHERS THE ABILITY TO CREATE NURTURING SITUATION: INNOVATIVE APPROACH

Abstract. The article analyzes the peculiarities of organization of the educated work on the basis of pedagogical innovations. The dialectic of educational process is shown, which determines the necessity of finding new approaches to the choice of methods of education. Different approaches to the explanation of the concepts of "innovation", "technology", "innovative pedagogical technologies" are shown. It is proved that the creation of educational situations is a modern innovative method of education, the use of which contributes to the creation of conditions for self-development, self-realization of personality; providing happiness and joy of childhood. The algorithm of step-by-step actions in creation of educational situations is presented.

Key words: innovation, pedagogical technology, educational technology, educational situations, educational situations.

Процес виховання є діалектичним за своєю сутністю, тому перебуває у постійному русі. Нової діалектики йому надають історичні перетворення в нашій молодій країні, зміни в освітній практиці, нова філософія освіти та виховання. З метою оновлення методології виховного процесу відбувається перегляд ціннісних орієнтацій та усталених концептуальних підходів, які зумовили нові акценти щодо змісту та пріоритетних напрямків виховання. Дослідники обґрунтовують сучасні виховні парадигми та розробляють соціогенетичні дискурси (І.Бех, А.Бойко, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Моляко та ін.). Новий підхід не лише теоретично обґрунтовує педагогічну теорію, й включає спосіб пояснення сучасних

педагогічних явищ, передбачає розробку нових виховних технологій.

Останнім часом освітяни широко вживають термін "інновація" з метою позначення змін у системі освіти. Проаналізуємо різні підходи до визначення цього поняття. Так, в тлумачному словнику знаходимо його трактування у широкому значенні: інновація (від англ. - нововведення) - "комплекс заходів, спрямованих на впровадження нової техніки, технології, винаходів" [5; 400]. Таким чином, в будь-якій сфері інновація передбачає зміни, новизну, перетворення в системі. В сучасній педагогіці сутність інноваційних процесів аналізують Л.Даниленко, І.Зязюн, О.Киричук, В.Кремень, В.Паламарчук, І.Підласий та ін. На думку вчених, освітня інновація - це нововведення в освітньому процесі (меті, змісті, принципах, структурі, формах, методах, засобах, технологіях навчання, виховання, управління), ядром якого є нова освітня ідея, шляхом реалізації - експериментальна діяльність, носієм - творча особистість (Л.Даниленко).

У той же час, несхвальне до використання в науковому обігу цього іншомовного слова ставиться І.Підласий. На сторінках освітянської преси він розмірковує про значення даного терміну в педагогічній науці. На його думку, в найзагальнішому значенні інновації означають нововведення в педагогічній системі, які поліпшують розвиток і результати навчально-виховного процесу. Проте науковець вважає, що нововведення можуть і погіршити роботу системи. Окрім цього, дослідник акцентує увагу на тому, що новизна, зміна під час інноваційних процесів в системі відбувається за рахунок її власних сил та ресурсів. Нововведення не повинні перевищувати допустиму межу (запас міцності та системності), тому що система зруйнується і на її місці виникне нова система з іншими властивостями [6].

Цікавою є думка А.Подставкіної, яка стверджує, що в педагогіці "виокремлюється нова наукова галузь - освітня інноватика, яка має свій предмет дослідження (інновації), об'єкт (інноваційну діяльність учасників цього процесу), підпорядковується власним законам перебігу" [7; 13]. Серед законів перебігу інноваційних процесів, сформульованих дослідниками, варто виділити такі: необоротної дестабілізації педагогічного середовища, обов'язкової реалізації

інноваційного процесу, стереотипізації педагогічних інновацій (Н.Юсуфбекова). На сьогодні обґрунтовано провідні принципи інноваційного розвитку педагогічної теорії - природовідповідність і гуманізація педагогічної системи, проаналізовано рівні розвитку педагогічних інновацій, які мають різну наукову і практичну вартість; визначено їх відсоткове співвідношення. Так, І. Підласий виділяє "низький (псевдоінноваційний) або інноваційний за назвою", "середній (частково інноваційний) або інноваційний за формою", "високий (справжньоінноваційний) або інноваційний за сутністю" рівні, що змінюють систему, її головні компоненти і обумовлюють нарощення продуктів педагогічної діяльності [6; 7].

Інноваційні процеси, в першу чергу, повинні приймати педагогічні технології. Термін "технологія" (з гр. - мистецтво, майстерність, уміння) в педагогіку перенесено із виробництва, тому в широкому значенні означає "сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь" [5, 1245]. В освіті це поняття використовується з 20-х років ХХ століття. Сьогодні термін "технологія" в різних варіаціях ("технологія освіти", "технологія навчання", "технологія виховання", "педагогічна технологія") широко використовується у науковому обігу. Численні дослідження науковців (В.Бухвалова, І.Зязюна, М.Красовицького, Т.Назарової, В.Паламарчук, І.Підласого) тлумачать дане поняття по-різному. Зокрема, Т.Назарова диференціює, описує і визначає статус поняття "технологія" в сучасній педагогіці. На думку дослідниці, освітні технології відбивають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору; включають прогнозування, проектування, планування розвитку освіти; передбачення результатів. На відмінну від цього, педагогічні технології втілюють тактику реалізації освітніх цілей у навчально-виховному процесі шляхом впровадження моделей останнього. Науковець виділяє також навчальну технологію, яка розкриває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання (ігрова технологія, технологія проблемного навчання, технологія використання опорних схем тощо). Аналогічно визначені виховні технології, технології управління. Проте в публікаціях російських вчених В.Богомолова, Т.Ільїної,

М.Кларіна "педагогічна технологія" насамперед трактується як технологія організації процесу виховання [3].

Як зазначає І.Підласий, технологічність є внутрішньою якістю системи. Вчений показує відмінність технології та методики. Він вважає, що на відмінну від методики у технології відсутні безліч "якщо" (наприклад, якщо талановитий вчитель, здібні діти, багата школа тощо). Методика виникає в результаті узагальнення досвіду, а технологія - шляхом проектування. Результат методики - передбачуваний, а технології - заданий, гарантований. Окрім цього, технологія не допускає варіативності, в неї немає нічого зайвого. Тому інноваційними, прогресивними, кращими, досконалішими повинні бути, в першу чергу, технології [6].

На сучасному етапі йде пошук виховних технологій, які б сприяли створенню умов для саморозвитку, самореалізації особистості; забезпеченню щастя і радості дитинства; формуванню особистісної конкурентноздатності. Основою таких технологій є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, співробітництво, партнерство, співтворчість вихователя і вихованців. Найуспішніше сприяють розв'язанню цих завдань особистісно зорієнтовані виховні технології, наукові засади створення яких обґрунтував І.Бех. На його думку, необхідно використовувати якісно нові методи, які мають ґрунтуватись не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохочення та покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах самої особистості (співпереживання та емоційного оцінювання). Такі методи, на думку вченого, можна кваліфікувати як виховні технології особистісної орієнтації [1, 123].

Особистісно зорієнтовані технології мають бути наукоємкими, враховувати сучасні досягнення психології виховання. В їх основі - вільне педагогічне варіювання на основі знання внутрішніх психологічних законів розвитку особистості. Такі технології створюють умови для самовизначення вихованця, його звернення до самого себе, переживання почуття дорослішання, усвідомлення своєї самоцінності, утвердження власної гідності. А відтак ці технології забезпечують самопізнання, стимулюють самовиховання дитини. Тобто важливим

завданням особистісно зорієнтованих технологій є перетворення виховних впливів у внутрішню роботу особистості, спрямовану на самовиховання, формування прагнення вдосконалити саму себе [1].

Пропонуючи нові методи, що лежать в основі особистісно зорієнтованих виховних технологій, І.Бех акцентує увагу на створенні емоційно збагачених, "педагогічно мудрих" виховуючих ситуацій. Учений вважає, що такі ситуації - це "соціальні умови", які необхідно моделювати, спеціально створювати. Проте дитина не повинна відчувати штучності ситуації, а потрапляти в атмосферу людяності, гуманізму, де відсутній грубий примус. З метою включення дитини в конкретну виховуючу ситуацію і створюється відповідна технологія [1].

Процес підготовки майбутніх учителів є складним і багатоаспектним, але без його оновлення реформування освіти неможливе. В процесі вдосконалення фахової підготовки вчителя на одне із перших місць необхідно поставити формування у студентів уміння досконало володіти своїм професійним інструментарієм (методами); розвиток відчуття доцільності й оптимальності його використання в різноманітних педагогічних ситуаціях. Окрім цього, парадигмальні зміни у професійній підготовці вчителів вимагають пошуку і оволодіння надзвичайно витонченими інструментами педагогічного впливу. Саме такими методами можна вважати створення виховуючих ситуацій, які слід використовувати в процесі розробки нових виховних технологій.

Шукаючи інноваційні підходи до вдосконалення підготовка педагогічних кадрів, викладачам педагогічного ВНЗ варто розробити алгоритм формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації. Функціонування такого алгоритму і впровадження його в навчально-виховний процес педагогічного закладу має на меті оновлення фахової підготовки вчителів.

Пропонуємо виділити поетапні дії студентів під час створення виховуючої ситуації.

Теоретико-орієнтаційний етап включає:

- знайомство із сучасними виховними концепціями, парадигмами, які базуються на особистісно зорієнтованому вихованні;

- вивчення методологічних, філософських основ виховання, його вихідних принципів;
- засвоєння теорії і методики використання конкретного методу виховання, його виховного потенціалу;
- порівняння його з іншими, осмислення переваги в умовах особистісно зорієнтованого виховання;
- формування гуманістичних ціннісних орієнтацій та позитивних мотиваційних установок на використання даного методу.

Проективно-моделюючий етап:

- діагностика рівня вихованості дитячого колективу та окремих вихованців;
- визначення мети і завдань використання виховуючої ситуації, виходячи із аналізу рівня вихованості певного колективу чи окремої особистості;
- окреслення кола позитивних особистісних якостей, рис характеру, способів поведінки, які необхідно формувати під час використання даного методу;
- вибір конкретного виду виховуючої ситуації (ситуації морального вибору, успіху, милування, ігрові ситуації, усвідомлення самоцінності тощо), розширення знань про сутність і особливості різних видів виховуючих ситуацій;
- моделювання виховуючої ситуації з проектуванням спеціальних обставин, передбаченням ходу і розв'язання, накресленням ймовірних дій вихованця; продумуванням змісту міжособистісного діалогу;

Підготовчо-організаційний етап:

- добір методичних прийомів, завдяки яким будуть реалізовані завдання виховуючої ситуації (переконання та навіювання, зацікавлення, схвалення дій, ігрових прийомів);
- продумування засобів емоційного впливу на почуття вихованців (гідності, самоцінності, радості, гордості, співпереживання, чуйності), засобів активізації емоційної сфери (використання емоційного впливу змісту виховуючої ситуації, її організаційних умов, особливостей самого вихователя);
- складання "технологічної карти" виховуючої ситуації, яка може мати таку структуру:

- мета, завдання виховуючої ситуації;
- умови успішного перебігу;
- хід виховуючої ситуації: міжособистісний діалог, бажані дії вихованців;
- методичні прийоми вихователя (переконання, навіювання, схвалення тощо);
- засоби впливу на емоційно - вольову сферу дітей;
- передбачувані труднощі;
- прогнозування форми виховного впливу. Реалізаційно-практичний етап: -
- пошук форми виховання, в межах якої виховуюча ситуація буде найбільш ефективно зреалізована (за умови відповідності форми і змісту);

підбір одночасно декількох варіантів форми виховання (одна і та ж виховуюча ситуація може бути доцільною і продуктивною в межах декількох форм);

- детальна розробка плану-конспекту обраної форми виховання, в ході якої буде створена виховуюча ситуація(з урахуванням методичних рекомендацій щодо 43 організації);

- підготовка методичного обладнання, наочного матеріалу, приміщення;
- реалізація форми виховання під час проходження педагогічної практики.

Контрольно-оцінний етап:

- самоаналіз проведеної форми виховання, доцільності і результативності створеної виховуючої ситуації згідно із схемою самоаналізу;

- порівняння отриманих результатів із поставленою метою та завданнями виховуючої ситуації;

- детальний аналіз ситуації студентами, які спостерігали реалізацію форми виховання.

Систематизаційно-узагальнюючий етап:

- формулювання висновків про доцільність та результативність виховуючої ситуації;

- накопичення "банку" виховуючих ситуацій на основі власних теоретичних розробок та практичної діяльності, спостережень, аналізу використання

виховуючих ситуацій іншими студентами.

За нашими спостереженнями, найбільш ефективно запропонований алгоритм створення виховуючих ситуацій реалізується під час проходження студентами різних видів педагогічної практики, яка є невід'ємною і важливою складовою фахової підготовки майбутніх учителів. Це творча лабораторія, де студенти набувають першого педагогічного досвіду взагалі, та досвіду створення виховуючих ситуацій зокрема, про що свідчать дослідження Ф.Гоноболіна, О.Щербакової, Е.Гришина, Н.Кузьміної, В.Сластьоніна, Л.Спіріна та ін. Педагогічна практика є багатофункціональною, має інтегративний характер, сприяє цілісному становленню особистості вчителя. Під час педагогічної практики у студентів виробляється вміння творчо застосовувати у власній педагогічній діяльності науково-теоретичні знання, отримані під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін та окремих методик. Відбувається розширення і поглиблення знань, їх узагальнення і систематизація.

Велике значення педагогічної практики полягає в тому, що у студентів формуються професійно-педагогічні якості, без яких неможливо успішно організувати різні ланки педагогічного процесу. Важливим завданням педагогічної практики є формування необхідних умінь і навичок педагогічної діяльності, вироблення педагогічної техніки майбутнього вчителя.

Отже, досвід свідчить, що інноваційні технології поступово впроваджуються в навчально-виховний процес педагогічного вузу, прогресивні зміни започатковуються у теоретичній, а ще більш важливо, у практичній підготовці майбутніх учителів.

Література:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д.Бех. –К., 1998. – 204 с.
2. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання : шляхи реалізації / А.М.Бойко. - К., 1996. –232с.
3. Буркова Л. Технології в освіті / Л.Буркова // Рідна школа. –2001. – №2. –С. 18-20.

4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. - К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Великий тлумачний словник української мови / укл. і голов. ред. В.Т.Бусел.-К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. –1440 с.
6. Підласий І. Педагогічні інновації / І. Підласий, А. Підласий // Рідна школа. – 1998. – №12.-С.3-17.
7. Подставкіна А. Педагогічні інновації та обговорення на шпальтах часопису "Рідна школа" А. Подставкіна // Рідна школа. – 2002. – №1. – С.13-14.